

ЛЕКЦІЯ 5. Професійна діяльність тренера-викладача

Мета заняття: засвоїти сутність поняття «категорійність тренера»; вивчити складові професійної майстерності; ознайомитись із структурою діяльності тренера, особливостями організації тренувального процесу, посадовими обов'язками, правами та відповідальністю тренера-викладача.

План

1. Категорійність тренера-викладача.
2. Складники професійної майстерності та структура діяльності тренера.
3. Організація тренувального процесу.
4. Посадові обов'язки тренера-викладача.
5. Права тренера-викладача.
6. Відповідальність тренера-викладача.

Ключові терміни та поняття: тренер, категорійність тренера, бригадний метод, професійна майстерність тренера, набір, відбір, підбір, відсів, мікроцикл, мезоцикл, макроцикл, олімпійський цикл.

1. Категорійність тренера-викладача.

Зважаючи на те, що спорт є сферою уніфікованого порівняння досягнень у певних видах фізичних вправ, то центральною його постаттю є сама людина, спортсмен. Відтоді, як люди почали спеціально готуватися до участі в змаганнях, поряд із спортсменом з'явилась ще одна особа - його поради́ник, наставник, учитель, тренер. Природно, що спершу «тренерство» носило непрофесійний характер. Але з часом, коли розпочалося заснування спеціальних закладів (за прикладом стародавньої Греції), з'явилися і вчителі «фізичних вправ». Залежно від виконуваних функцій, давньогрецькі тренери поділялись на три категорії: «гімнасис» – програміст, «педотрібіс» – виконавець програми і «аліптис» – помічник-масажист.

Грецькі тренери довели методи навчання фізичних вправ до високого рівня. Вони майстерно орієнтували атлета на заняття тим чи іншим видом фізичних вправ, грамотно застосовували психологічну підготовку, дієтологію. Вони користувалися розробленими системами розвитку фізичних якостей, методиками навчання техніки вправ, у тому числі методом розучування вправи по частинах і в цілому. Греки чітко розподіляли процес підготовки атлетів на цикли: 4-річний – макроцикл і 4-денний – мікроцикл (тетра).

Роль і значення тренера суттєво змінилися внаслідок формування та організаційного оформлення окремих видів спорту, стандартизації правил змагань, стабілізації системи проведення міжнародних змагань тощо.

Сьогодні *тренер* – одна з найважливіших постатей у спорті, без якої важко уявити сучасну спортивну діяльність. А виведення спортсмена на рівень міжнародних результатів без допомоги тренера є просто неможливим.

Підготовку сучасних тренерів здійснюють у спеціальних закладах вищої освіти. Більшість тренерів, як правило, мають солідний досвід спортивної діяльності та великий багаж теоретичних знань з різних галузей науки: теорії спорту, медико-біологічних дисциплін, гуманітарних наук тощо.

Залежно від рівня освіти, стажу роботи, виконуваних функцій і конкретних досягнень учнів або команд тренери сьогодні поділяються на відповідні категорії.

Категорійність тренерів впливає на рівень їх заробітної плати. Вона встановлюється педагогічними радами спортивних організацій, в яких працюють тренери, і затверджуються відповідними органами державного управління спортом.

Відповідно до наказу Міністерства молоді та спорту України від 13.01.2014 № 45 «Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів)», тренерам (тренерам-викладачам), які працюють у закладах фізичної культури і спорту та пройшли атестацію, присвоюються такі кваліфікаційні категорії з виду спорту:

- вища категорія;
- перша категорія;
- друга категорія.

Випускникам акредитованих навчальних закладів за наявності диплома присвоюється друга кваліфікаційна категорія.

Особам, які не мають спеціальної освіти чи підготовки, але мають звання «майстер спорту», «майстер спорту міжнародного класу», «заслужений майстер спорту», «заслужений тренер», може присвоюватися кваліфікаційна категорія за умови отримання спеціальної освіти чи підготовки в акредитованому навчальному закладі.

Кваліфікаційні категорії (вища та перша) присвоюються 1 раз на 4 роки.

Результативні показники роботи тренерів (тренерів-викладачів), які враховуються при присвоєнні кваліфікаційних категорій, наведено в додатку А.

Таблиця 1 – Схема тарифних розрядів посад тренерів-викладачів та інших фахівців

Посади	Тарифні розряди
Тренер-викладач зі спорту, який:	
закінчив заклад вищої освіти I та II рівнів акредитації	8; 9
закінчив заклад вищої освіти III та IV рівнів акредитації має:	
II категорію	9-10
I категорію	11
вищу категорію	12

Тренерам-викладачам зі спорту, тренерам-викладачам із хореографії (далі – тренери-викладачі), які не мають освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста або магістра (до введення в дію Закону України «Про освіту» – вищої освіти), освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста або бакалавра (до введення в дію Закону України «Про освіту» – середньої спеціальної освіти) і категорій, встановлюється 8-й тарифний розряд (табл. 1).

Тренерам-викладачам, які закінчили заклади вищої освіти I та II рівнів акредитації (до введення в дію Закону України «Про освіту» – заклади середньої спеціальної освіти) і мають звання «майстер спорту», «майстер спорту міжнародного класу», «заслужений майстер спорту», встановлюється 9-й тарифний розряд.

Тарифні розряди тренерів-викладачів зі спорту, які мають кваліфікаційні категорії, встановлюються згідно з документом, що підтверджує наявність відповідної категорії.

Існує також доплата за спортивні звання:

- заслужений майстер спорту – додатково 15 % від окладу;
- заслужений тренер України – додатково 20 % від окладу.

Тренерські категорії періодично переглядаються, але не рідше 1 разу на 4 роки.

Категорії є офіційним визнанням професійної придатності тренерів. За особливо помітні досягнення учнів тренеру може бути присвоєно звання *«заслужений тренер України»*. В окремих випадках присвоюється звання *«заслужений працівник фізичної культури»* або вручається інша державна нагорода.

Тренер може працювати в таких спортивних організаціях:

- дитячо-юнацька спортивна школа;
- спортивний клуб (спеціалізований, виробничий, закладу вищої освіти, військовий тощо);
- спортивна секція при будь-якій установі чи організації;
- спортивна федерація (національна, обласна, відомча);
- галузеві органи управління (Міністерство, спорткомітет);
- професійна, комерційна організація;
- будь-яка інша організація, в штатному розписі якої є посада тренера.

Основним напрямком діяльності тренера-викладача (тренера) є у вузькому розумінні підготовка спортсменів відповідної кваліфікації, у широкому – виховання спортсменів у процесі спортивної діяльності.

Праця тренера носить, як правило, індивідуальний і творчий характер та спланована в багаторічному чи етапному відрізку часу.

Залежно від місця роботи та конкретних обставин (ДЮСШ, збірна команда, ігрова команда майстрів тощо) перед тренером ставиться конкретне завдання, зафіксоване в трудовій угоді.

В угоді мають бути передбачені такі аспекти:

- погодинне місячне навантаження тренера;
- кількість і якість навчальних груп;
- кількість спортсменів, їх кваліфікація на початок і кінець року (сезону);
- динаміка спортивної майстерності спортсменів (команди);
- плановані результати чи досягнення;
- заходи сприяння тренерові у виконанні ним основних завдань з боку організації-роботодавця (спортивна база, інвентар, фінансування, харчування, система змагань і навчально-тренувальних зборів);
- оплата праці тренера, винагороди, умови побуту.

Тренер працює самостійно або у складі бригади. В останньому випадку взаємовідносини й обов'язки кожного члена бригади мають бути попередньо визначені та документально зафіксовані.

Бригадний метод тренерської праці успішно застосовується переважно в ігрових видах спорту. В індивідуальних видах такий метод має успіх лише за умови взаємодії групи тренерів-одномудців, готових розділити відповідальність і радість спортивних досягнень, а також в умовах авторитарних і водночас відповідальних дій визнаного фахівця-лідера.

Важливо, щоб за кожним тренером було закріплено «право» на роботу зі своїми вихованцями, тобто право здійснення безперервного виховного впливу, а також визнання його успіхів і досягнень.

Тренерська праця є найменш регламентованою, порівняно з умовами праці (час, робоче місце, засоби, форми тощо) інших професійних груп. Водночас праця тренера є найбільш залежною від кінцевого або етапного результату. Саме з цієї причини тренерську працю обирають і цінують переважно особи незалежні, впевнені у своїх силах, готові ризикувати та нести відповідальність. Таких часто називають «фанатами». Саме «фанати», якщо їх претензії та цілі є обґрунтованими, найчастіше досягають успіху, інакше вони ризикують стати невдахами.

2. Складники професійної майстерності та структура діяльності тренера.

Професійна майстерність тренера є синтезом його професійних знань та вмінь, організаційних здібностей, особистісних якостей. А проявляється тренерська майстерність у неодноразовому досягненні спортивної мети у найбільш раціональний спосіб, що ґрунтується на знаннях та інтуїції.

Основні складові тренерської майстерності:

Блок професійних знань і навичок включає в себе загальнотеоретичну базову підготовку та спеціальну теоретичну підготовку.

Загальнотеоретичну підготовку забезпечує комплекс дисциплін, які формують світоглядний рівень фахівця, включаючи знання з історичних, філософсько-правових, соціальних, медико-біологічних, спортивно-педагогічних галузей.

Спеціальну теоретичну підготовленість забезпечують знання з історії, теорії, методики, організації та педагогіки спорту, глибокі знання систем підготовки спортсменів і умов реалізації спортивного результату. Тренер мусить не лише засвоїти теоретичні знання, а й постійно розширювати їх, а головне – навчатися застосовувати їх у конкретних умовах для виконання конкретних завдань, тобто набути стійких умінь і навичок. Ґрунтовні знання техніки і тактики обраного виду спорту, методів і засобів розвитку фізичних якостей у поєднанні з педагогічними й організаторськими навичками характеризують рівень підготовленості тренера.

Організаційні здібності тренера на будь-якому рівні спортивної підготовки є абсолютно необхідними. Тренер є організатором процесу спортивної підготовки і саме в цьому він може проявити свої знання, досвід, навіть інтуїцію. Інакше, як через організацію процесу, тобто конкретні дії та вчинки, тренер не зможе продемонструвати свої особистісні якості, які, безумовно, сприяють або не сприяють результативності його роботи.

До позитивних якостей тренера найчастіше відносять:

- доброту та уважність до учнів, комунікабельність;
- справедливість, чесність;
- принциповість, працьовитість, жертівність;
- професійну талановитість, широкий світогляд тощо.

Шкала цінностей тренерської праці в розумінні самих спортсменів постійно змінюється. Коли на початковому етапі тренувань молоді спортсмени найбільше цінують позитивне ставлення до себе, приємні манери, дотепність наставника, то з часом значно

ціннішими в очах спортсменів набувають професійні якості тренера, його організаційні здібності, інтелект тощо.

У житті особистісні якості тренера зрідка проявляються в ізолюваному, «стерильному» вигляді. Найчастіше – в сукупності з іншими проявами темпераменту, поведінки. При цьому суттєве значення мають не лише позитивні, але й негативні якості та риси характеру. Наприклад, така риса, як честолюбство, що сприймається переважно негативно, в поєднанні з професіоналізмом є неабияким важливим стимулом діяльності тренера.

Особливості темпераменту тренера не мають вирішального значення. Звичайно, бажаними є врівноваженість та емоційна стабільність, проте їх відсутність може компенсовуватись іншими важливими рисами характеру, властивостями темпераменту.

Загальними характеристиками професіоналізму тренера є:

- наявність спеціальних знань про мету, зміст, об'єкт і засоби діяльності;
- володіння спеціальними вміннями реалізації діяльності на всіх етапах підготовки спортсмена;
- спеціальні особистісні якості та риси характеру, що дозволяють здійснювати діяльність та домагатися заданого результату.

Ефективність праці тренера залежить від економічного, соціального, організаційного, наукового, ситуаційного та інших чинників.

Основними критеріями ефективності роботи тренера є:

- рівень спортивних досягнень;
- склад і рівень навчальних груп.

Непрямим показником ефективності тренерської праці є також суспільне визнання, але воно може носити суб'єктивний характер і не завжди має об'єктивне підтвердження.

Функціональні обов'язки тренера є дуже широкими. Вони зводяться до вирішення комплексу завдань: педагогічних, виховних, організаційно-управлінських, господарських тощо. На практичному рівні їх можна звести до таких функцій:

- комплектація навчальних груп;
- організація тренувального процесу;
- організація підготовки та участі в змаганнях;
- забезпечення комплексності виховання;
- організація матеріально-технічного забезпечення.

Комплектація навчальних груп (команд) є першим і надзвичайно відповідальним етапом у роботі тренера. Від вдалої або невдалої комплектації часто залежить не тільки результативність праці тренера найближчими роками, але подекуди і вся тренерська кар'єра.

Комплектація навчальних груп має три види: набір, відбір і підбір. Незважаючи на співзвучність цих слів вони мають різне смислове наповнення.

Набір здійснюється на початковому етапі тренувань і передуює тренувальному процесу. Найчастіше він ведеться методом усних (на уроці, шкільних зборах) або письмових (у газеті, на шкільних стендах) оголошень. Його основою характеристикою є добровільність, тобто висловлення в тій чи іншій формі згоди на участь у тренувальному процесі учнів без урахування їхніх здібностей та рівня фізичного розвитку.

Роль тренера при такій формі комплектації є другорядним, додатковим чинником і зводиться до виконання відповідних формальностей (організація медогляду, оформлення

заяв тощо). Отже, набір як форма комплектації є слушною у випадках, коли передбачуваний спортивний результат є невисоким (шкільна секція, оздоровчий клуб тощо).

Відбір – це форма залучення до занять спортом з урахуванням певних передумов: віку, наявності конкретних антропометричних даних, заданого рівня розвитку фізичних якостей і здібностей, рис характеру, націленості на спортивне вдосконалення.

При відборі бажання учня стати членом тренувальної групи має значення за умови його відповідності вказаним параметрам. У таких випадках, окрім педагогічного й медичного спостереження за кандидатом, застосовують відповідні тести, методи медико-фізіологічних досліджень. Дуже інформативним є попереднє ознайомлення з медичними картами та характеристиками претендентів на зарахування до групи.

Процес комплектації навчальних груп методом відбору є доволі тривалим. Окрім тренерів, до нього можуть залучатися фахівці інших спеціальностей (психолог, фізіолог, соціолог). Але затрачений час істотно позначиться на якості укомплектованої групи й на досягненні поставленої мети в спорті.

Підбір є персональною формою комплектації або доукомплектації спортивних команд, особливо з ігрових видів спорту. При підборі першочерговими є два чинники: потреба в комплектації (доукомплектації) команди спортсменами відповідного класу і спортивного амплуа та наявність відповідних кандидатів та організаційно-фінансових можливостей. Підбір як метод доукомплектації команди застосовується постійно, або поетапно. Переважно він стосується не новачків, а спортсменів достатньо високого рівня підготовки. Підбір може здійснюватися тренером, призначеним спеціально для цієї мети.

Відсів з навчальних груп є явищем природнім і закономірним. Причинами відсіву є:

- втрата інтересу спортсмена до подальшої тренувальної роботи з причин незацікавленості у спортивному зростанні, відсутності перспективи спортивного вдосконалення, неможливості приділяти спортивно-тренувальній роботі достатньо часу і зусиль. Найбільший процент відсіву спостерігається у групах початкової підготовки та на етапі базової підготовки, коли проявляється справжня або ймовірна безперспективність спортсменів;

- «невписування» окремих атлетів у спортивний колектив через особистісні якості або несхвальні вчинки;

- травми, захворювання або переїзд на інше місце проживання спортсмена.

Ініціатором відсіву може бути сам спортсмен (найчастіше), тренер або колектив групи (команди).

Перед тренером доволі часто стоїть питання розставання з учнем. З учнями-новачками ця процедура менш болісна, ніж із кваліфікованими спортсменами. Проте, за будь-яких обставин тренер мусить проявляти максимум такту і принциповості.

Із закінченням набору й відбору учнів до навчальної групи процес комплектації формально закінчується, хоча корективи до персонального складу груп вносяться майже на всіх етапах підготовки.

Наступним завданням тренера після первинної комплектації є створення колективу спортсменів-однодумців, морального і психологічного клімату, який сприяв би прояву кожним із учасників тренувального процесу своїх загальнолюдських і спортивних якостей.

Перший період тренувань тренер має вести якомога різноманітніше, з пізнавально-розважальними елементами, уникаючи вузької спеціалізації.

Саме «цікаво-нецікаво» є основним чинником регулярності відвідування занять новачками. Соціальне визнання тренера, рівень його спеціальної фахової підготовленості, вік, стать та інші чинники відступають на другий план. Найважливіше й найпереконливіше для початківця є цікаве, пізнавальне заняття, бажано за участю самого тренера. При цьому періодичність занять тричі на тиждень є замалою, щоб в колі інтересів початківців утримувати предмет зацікавленості – спорт. Для цього потрібно не менше 4-5 відвідувань на тиждень. Тривалість занять при цьому має другорядне значення.

Коли тренер біжить з учнями крос, грає у футбол, іде на лижну прогулянку, він чи не відразу викликає до себе симпатію (навіть захоплення). «Робимо разом» – ось найкраще гасло і прямий шлях до серця учнів. Саме спільна праця (неважливо якого характеру) найшвидше зцементовує колектив, породжує своє, тільки йому притаманне коло інтересів, зміцнює довіру між спортсменами і тренером.

На початковому етапі підготовки особливо важливим є однаково уважне ставлення тренера до здібних і не дуже здібних учнів. Найменше виділення чи зменшення вимогливості до здібних є недопустимим. До «улюбленців» треба ставитися особливо вимогливо: «З кого ж питати, як не з тебе!». З плином часу завдання педагогічно-виховного порядку не зникають, а тільки ускладнюються. Новачка вчать, як правильно себе поводити, майстра – як жити.

Якщо питання комплектації та створення міцного, дружнього колективу вирішується суто педагогічними засобами, то організація тренувального процесу носить уже більш специфічний характер.

3. Організація тренувального процесу.

Організації тренувального процесу належить провідне місце в діяльності тренера. Саме під час тренувань тренер вирішує основні, поставлені перед ним завдання: виховні, оздоровчі, спортивні, освітні.

На тренувальних заняттях передбачається вирішення завдань фізичної, технічної, тактичної, психологічної та морально-вольової підготовки спортсмена.

Під час підготовки до тренувальних занять тренер вирішує:

Організаційно-господарські питання: час, місце, інвентар, обладнання, забезпечення (техніка безпеки, медичне обслуговування).

Методичні питання: зміст занять, спрямованість вирішуваних завдань, контроль і облік, відновлення.

Кожне окреме заняття вимагає чіткого планування, визначення свого місця в системі навчально-тренувальних занять, що має бути відображено в робочому плані та спрямованості на вирішення конкретних завдань, тобто відповідей на питання: що, де, коли, як, навіщо? Відповіді на ці та деякі інші питання містяться в документах планування.

Тренувальні плани носять циклічний характер. Найбільш розповсюдженими є такі тренувальні цикли:

- мікроцикл – 3-7 днів;
- мезоцикл – 30 днів;
- макроцикл – 6-18 місяців.

Багаторічне планування здійснюється у вигляді чотирьохрічного (олімпійського) циклу. В планах багаторічної підготовки фіксуються такі щорічні основні показники тренувального процесу:

- мета й завдання;
- обсяги тренувальних навантажень (тренувальні дні, години тренувань із застосуванням специфічних засобів, зони інтенсивності);
- методи відновлення;
- методи поточного й підсумкового контролю;
- кількість змагань, стартів, спроб;
- плановий результат.

У річному (сезонному) плані роботи вищеназвані показники плануються як помісячно, так і в цілому за рік (сезон).

Планування мезоциклів – не менш відповідальне завдання. Основне при цьому – не сліпо розписувати передбачені річним планом обсяги навантажень, а враховувати фактичний і передбачуваний фізичний та морально-психологічний стан спортсмена, як і обставини, в яких тренувальний план мезоциклу буде реалізовуватися. Педагогічні спостереження за спортсменом, аналіз його особистого щоденника й показники медичного контролю є необхідними орієнтирами, особливо напередодні відповідальних змагань.

Зміст окремих занять фіксується в поурочних планах і робочих журналах. Чимало тренерів нехтують потребою готуватися до кожного окремого заняття, мотивуючи це набутим досвідом. Така думка є справедливою лише стосовно окремих деталей заняття. У цілому ж кожне заняття має бути неповторним. Вирішення однакових завдань зрідка успішно вдається одними й тими ж засобами та методами. На жаль, пам'ять нездатна утримати всіх необхідних деталей – минулих, нинішніх, майбутніх. Тому планування кожного конкретного заняття з аналізом свого власного та учнівського щоденників є, безумовно, корисним. Зрештою, це вже є елементом аналітичного підходу до справи. Адже даремно ще в школах Древньої Греції готував навчально-тренувальний план тренер-«гімнасис». Планування є основою тренувальної системи – необхідного елемента плідної тренерської праці.

Планування, особливо річне й багаторічне, має здійснюватися обов'язково індивідуально і за участю спортсмена. Важливими є постановка перед спортсменом поетапних завдань, досягаючи яких він може переконуватись у правильності обраного шляху. Віра спортсмена в правильно складений план додає йому сил для здійснення запланованої роботи, зміцнює впевненість у власному успіху, впевненість у собі. А це перший елемент психологічної підготовки.

Підготовка до змагань є найвідповідальнішим етапом у роботі тренера. Головне завдання тренувального процесу на цьому етапі – підвести спортсмена (команду) до того рівня спортивної форми, який необхідний для успішного (запланованого) спортивного досягнення, вираженого в об'єктивних технічних показниках (час, кілограми, сума очок) або відносних досягненнях (місце, група). Це період інтегральної підготовки, коли попередньо проведені інші види підготовки (спеціальна, загальнофізична, морально-вольова) мають вагу лише у плані сприяння досягненню запланованого результату. Коли спортсмену належить брати участь у невисоких для його рівня (етапних) змаганнях, то підведення спортсмена до піку форми не є обов'язковим. Більше того, завчасне набуття спортивної

форми для спортсмена деколи є більш загрозливим, ніж запізнїле. Адже існує більше засобів прискореного набуття форм, ніж утримання її на високому рівні.

Пік спортивної форми проявляється в індивідуальній готовності окремого спортсмена до найвищого для себе спортивного результату. Але пік спортивної форми може бути і в команди в цілому, коли сума індивідуальної готовності окремих членів команди доповнюється вищою злагодженістю й чіткістю дій, виконуваних окремими ігровими ланками та командою в цілому.

Індивідуальна готовність спортсмена може породити вище (рекордне), принаймні для конкретного індивідуума, досягнення. Командна готовність – гарант успішного виступу команди.

Найвища майстерність тренера проявляється не тоді, коли команда готова до одного змагання, а коли в ході серії змагань вона демонструє високу спортивну майстерність. Подібні випадки, для прикладу, спостерігаються у фіналах чемпіонатів світу з футболу, коли, на перший погляд, не найкраще підготовлена команда від зустрічі до зустрічі повніше розкриває свої таланти і по-справжньому вражає під час фінальної зустрічі. При найбільш вдалих тренерських розкладках основній меті – фінальному старту – підпорядковані не лише зміст і форма всього тривалого процесу попередньої і безпосередньої підготовки до змагань. Вирішальне значення можуть мати й попередні старту основного змагання (відбіркові, півфінальні, попередні спроби). Нерідко саме вони є тими «золотими гвіздками», з яких чеканяться медалі.

Регулювання психічного стану спортсмена є одним із найскладніших моментів тренерської роботи, значення якого зростає із наближенням до основних змагань (фіналів). Стан психологічної готовності формується у спортсмена заздалегідь. Знання своїх можливостей, рівня підготовленості, умов змагань, сильних і слабких сторін суперників, моделювання процесу майбутньої спортивної боротьби, готовність «перетерпіти» і ще чимало інших «дрібничок» обумовлюють певний стан психологічної готовності.

Комплектація команди до змагань є болісним процесом в усіх випадках, коли претендентів на участь у змаганнях більше, ніж місць у команді. Особливо «делікатним» має бути процес формування, коли, крім спортсменів, у комплектації команди зацікавлені певні групи осіб або організації. Тому критерії відбору спортсменів і формування команди повинні бути обумовлені завчасно (бажано письмово) та носити однозначний характер. Критерії педагогічної та спортивної доцільності мусять співпадати, а не суперечити офіційним умовам відбору. У процесі підготовки до офіційних (основних) змагань спортсмен і тренер мають зважити на необхідність пройти через низку відбіркових змагань, які є етапною перевіркою готовності.

Окрім підготовки спортсменів і остаточної комплектації команди, підготовка до змагань покладає на тренера ще низку обов'язків. Це переважно організаційно-господарські питання: попередні підтвердження про участь у змаганнях, підготовка заявки, особистих документів спортсменів, технічних заявок, підготовка та транспортування інвентарю, спортивної форми, придбання проїзних документів, замовлення місць для проживання, вирішення побутових питань тощо.

Виховання спортсмена, в широкому розумінні цього поняття, є по суті найголовнішою функцією тренера й здійснюється специфічними засобами спорту. Огріхи виховання заважають розкриттю природного потенціалу. І навпаки, успішний

виховний процес має вирішальний вплив на особистість спортсмена, незмірно підвищує і робить суспільно значимим його спортивний результат.

Тренер не завжди найбільше пишається учнем, який досягнув найпомітніших спортивних результатів. Предметом гордості та внутрішнього задоволення є також учні, які «зірок з неба не хапали». Проте змогли й зуміли суттєво вдосконалити себе у фізичному та моральному плані. З іншого боку, час активного заняття спортом, навіть якщо він не забезпечив спортсмену спортивних лаврів, може стати для конкретного вихованця невичерпним джерелом наснаги й досягненням успіхів в іншій діяльності.

Доцільно зважити на те, що процес формування особистості спортсмена є явищем тривалим і зрідка збігається в часі з процесом спортивного зростання. Омолодження спорту є причиною дуже раннього спортивного змужніння, а загальнолюдське, громадянське дозрівання може відбутися пізніше за умови, що виховна робота не була витіснена з процесу підготовки спортсмена. Перехід юнака чи дівчини від видатного спортсмена до повноцінної, а тим більше видатної особистості, є процесом складним і тривалим, але єдино правильним. Для тренера найбільшу цінність мають зусилля, вкладені у виховання та спортивну підготовку учнів.

Матеріальне забезпечення спортсменів не є безпосереднім обов'язком тренера. В усіх спортивних організаціях є спеціальні служби (особи), які мають здійснювати матеріальне забезпечення. Проте насправді ця робота не може успішно проводитися без втручання тренера як найбільш усвідомленої та зацікавленої фігури навчально-тренувального процесу.

Тренер також є найближчою до спортсмена особою (крім родичів), яка тією чи іншою мірою активно впливає на всі сторони життя вихованця: умови побуту, навчання, службу в армії чи роботу, подекуди й сімейні справи. І всі ці елементи тренерської праці вимагають від тренера постійної доброзичливості, уважності та терплячості.

4. Посадові обов'язки тренера-викладача.

Обов'язки тренера відповідно до займаної посади:

Вести навчально-тренувальну роботу, здійснювати набір дітей у дитячо-юнацьку спортивну школу, секції, проводити з ними навчально-тренувальну та виховну роботу, відбирати та орієнтувати найбільш перспективних дітей і підлітків для подальшого вдосконалення спортивного результату, забезпечувати підвищення спортивної підготовки учнів, зміцнення та охорону їх здоров'я, безпечне проведення навчально-тренувального процесу.

Застосовувати у своїй роботі ефективні методи спортивної підготовки.

Складати плани навчально-тренувальної підготовки. Вести педагогічний контроль.

Знати, розуміти й застосовувати чинні нормативні документи, що стосуються його діяльності.

Знати й виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці та навколишнього середовища, дотримуватися норм, застосовувати методи та прийоми безпечного виконання робіт.

5. Права тренера-викладача.

Права тренера відповідно до займаної посади:

Тренер-викладач з виду спорту має право вживати заходи для запобігання та усунення випадків будь-яких порушень або невідповідностей.

Тренер-викладач з виду спорту має право отримувати всі передбачені законодавством соціальні гарантії.

Тренер-викладач з виду спорту має право вимагати сприяння у виконанні своїх посадових обов'язків і здійсненні прав.

Тренер-викладач з виду спорту має право вимагати створення організаційно-технічних умов, необхідних для виконання посадових обов'язків та надання необхідного обладнання та інвентарю.

Тренер-викладач з виду спорту має право знайомитися з проектами документів, що стосуються його діяльності.

Тренер-викладач з виду спорту має право запитувати й отримувати документи, матеріали та інформацію, необхідні для виконання своїх посадових обов'язків і розпоряджень керівництва. Тренер-викладач з виду спорту має право підвищувати свою професійну кваліфікацію.

Тренер-викладач з виду спорту має право повідомляти про виявлені в процесі своєї діяльності порушення і невідповідності та вносити пропозиції щодо їх усунення.

Тренер-викладач з виду спорту має право ознайомлюватися з документами, що визначають права та обов'язки за займаною посадою, критерії оцінки якості виконання ним посадових обов'язків.

6. Відповідальність тренера-викладача.

Сфера відповідальності тренера відповідно до займаної посади:

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за невиконання або несвоєчасне виконання покладених на нього обов'язків та (або) невикористання наданих прав.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за недотримання правил внутрішнього трудового розпорядку, охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежного захисту.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за розголошення інформації про організацію (підприємство/установу), що відноситься до комерційної таємниці.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання вимог внутрішніх нормативних документів організації (підприємства/установи) та законних розпоряджень керівництва.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за правопорушення, скоєні в процесі своєї діяльності, в межах, встановлених чинним адміністративним, кримінальним і цивільним законодавством.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за завдання матеріального збитку організації (підприємству/установі) в межах, встановлених чинним адміністративним, кримінальним і цивільним законодавством.

Тренер-викладач з виду спорту несе відповідальність за неправомірне використання наданих службових повноважень, а також використання їх в особистих цілях.

? Питання для самоконтролю

1. Які посади можуть обіймати фахівці фізичної культури та спорту?

2. Розкрийте сутність поняття «категорійність тренера-викладача». Поясніть, від чого вона залежить.

3. Яким є основне призначення тренера-викладача?

4. Які тренувальні цикли існують? Укажіть їх тривалість.

5. Охарактеризуйте види комплектації навчальних груп (команд).

6. Перерахуйте основні посадові обов'язки тренера-викладача.

7. Окресліть права тренера-викладача.

8. Яка відповідальність покладається на тренера-викладача?